

С Т А Н О В И Щ Е

по процедура за придобиване на образователната и научна степен "доктор"- професионално направление 3.1, с дисертация на тема "Скални светилища от Рило-Родопския масив. Семантични и функционални аспекти" с автор Антон Иванов Генов от проф. д.н.к. Васил Марков, преподавател в катедра „Културология“ на Факултета по изкуствата при ЮЗУ „Неофит Рилски“, назначен за член на научното жури със заповед № 3300/07.12.2016 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“

Антон Иванов Генов е редовен докторант в докторската програма по „Теория и история на културата“ в катедра „Културология“, Факултет по изкуствата на ЮЗУ „Неофит Рилски“ от 2013 до 2016 година. Дисертационният му труд "Скални светилища от Рило-Родопския масив. Семантични и функционални аспекти" съдържа 369 страници. Структуриран е във въведение, три глави, заключение, библиография и приложение.

Във въведението авторът е определил географския и хронологически обхват на изследването. Декларирал е намерението си да постави изследваните скални светилища от Рило-Родопския масив в широк културно-исторически контекст на мегалитната култура. Специално внимание е отделено на проблема с използваната терминология. Направен е обстоен преглед на историята на проучванията на скално изсечените и мегалитните паметници в изследвания регион, като е очертан приноса, на предшествашите във времето дисертанта учени, по изследвания проблем. Очертано е и мястото на водещи изследователи на мегалитната култура в световен мащаб. Колегата Генов е извел във въведението и основните научни проблеми, очертаващи се в дисертационния му труд, като въпросите, свързани с генезиса, датировката и периодизацията на паметниците, както и проблемът с практикуваните ритуали, свързани с мегалитните и скално-изсечени светилища.

От така очертаната сложна научна проблематика, дисертантът успешно е извел необходимостта от комплексен, интердисциплинарен по своя характер, научен подход при изследването, което налага да бъдат ползвани едновременно научните методи на редица не само хуманитарни, но и природни науки. Очертал е и основната цел на дисертационния труд: „...изясняването на семантичните и функционалните аспекти на скалните

светилища от Рило-Родопския регион”. Във връзка с така поставената цел на дисертационния труд са определени и основните задачи като: поставянето на изследваните паметници от Рило-Родопския масив в контекста на европейските мегалитни и скално-изсечени паметници; разкриване на генезиса, семантиката и функциите на изследваните паметници; изясняване на култово-ритуалните практики, свързани с паметниците в контекста на един широк сравнителен анализ.

В първа глава „Културно-исторически, семантични и функционални аспекти в изследването на скалната и мегалитна култура” е представено терминологичното дефиниране на сакралното пространство, геополитическите му характеристики, както и проблема със зараждането на светите места. Централно и най-важно място в тази глава заема изследваният от дисертанта проблем за обожествената природа, за семантиката на природните кодове в скалните светилища, както и особено прооблемът за свещената география. В ползрението на автора стои семантиката на главните компоненти на сакралното пространство: свещената планина, сакрализираната пещера, обожествената скала, скално-изсечените ниши и жертвеници, свещените извори и слънчевата символика от скалните светилища. Анализът е поставен в широк културно-исторически и антропологически контекст, което позволява на дисертанта да достигне до универсални митологични символи от древното религиозно мислене. Пещерата е разгледана като най-стария обожествен природен код, свързан с подземния свят, като дом на предците и дълбоко свързана с култа към Великата богиня майка. Космическата планина е тълкувана като център на света в древното митологично мислене, свързваща трите сфери на мирозданието, като дом на боговете и като митологичен модел на сакрализирания връх-скално светилище в изследвания от автора регион. Точно в успешният опит да се свърже и тълкува в семантичен и функционален план конкретиката от скалните светилища аз виждам един от водещите приноси в това изследване. Този подход успешно е приложен и в анализа на скалните жертвеници, и при тълкуването на скалните ниши, и при анализана свещените извори и при скално изсечените дискове – символи на слънцето в скалните светилища. Сред изводите в края на тази глава следва да се отбележи опита на дисертанта да очертае многопластовостта на скалните светилища, от изследвания регион, както и да изведе връзката им, като генеалогия, с древни праисторически митологични представи и особено връзката им с култа към Великата

богиня-майка, с ритуалните практики по обезсмъртяването и прераждането.

Втора глава от дисертационния труд на колегата Антон Генов е онасловена „Сакрална география, семантични и функционални аспекти на скалните светилища от Рила, Пирин и Западните Родопи”. Намирам за много добър теоретично-методически подход идеята на автора да бъде използвано скалното светилище при с. Бабяк като основен „репер” в изследването на скалните светилища от Западните Родопи, Пирин и Рила. Светилището е едно от най-големите в изследвания регион и е едно от най-добре проучените мегалитни светилища у нас. В самостоятелно обособената част от втора глава „Митологичното осмисляне на високата планинска територия”, авторът успешно свързва скалните светилища от високо-планинската част на Рило-Родопския масив с почитането на ураничните божества, позовавайки се както на конкретния археологически източници, така и на множество паралели в религиите, и митологиите на редица древни народи – хети, елини, келти... с които траките осъществяват преки или опосредствани културни контакти. Изследвани са двете най-големи скални светилища - това при Поповото езеро в Централен Пирин и светилището при Царев връх в Западна Рила, които дисертантът познава много добре лично от теренните експедиции. В резултат на успешния сравнителен анализ паметниците са поставени в широк културно-исторически контекст, с аналогични сакрални структури и религиозно-митологични представи у редица близки, в културно отношение, древни народи. Това му позволява да напредне значително в тълкуването на елементите на сакралното пространство, в реконструкцията на култово-обредните практики, както и при анализа на нематериалното културно наследство, достигнало до нас от тези свети места. Достоянство на тази част от изследването на колегата Генов е и включването на резултатите от архео-астрономическите изследвания на светилището при Царев връх в Рила. В последната част на тази глава дисертантът е изследвал сакралната география, семантиката и функциите на светилищата от Западните Родопи. В самостоятелен раздел са анализирани скалните светилища от Разложката котловина, като сакрални паметници, свързани най-вече със сакрализираните извори, както и паметници, посветени на слънчевия култ – скално-изсечени каменни кръгове. Специално място е отделено и на каменната стела от светилището „Столоватец”, край Разлог, като свидетелство за контактите с древното митологично мислене от Крито-

микенската цивилизация. Позовавайки се на собствените теренни изследвания, както и на тези от предшестващите го изследователи, колегата Генов успешно е анализирал структурата, семантиката и функциите на най-значимите тракийски скални светилища от Западните Родопи, като Кара кая, Граишка скала, Митровица, Острец, Цареви порти, Салъков бук, Али Алан, Кара таш, Кози камък, Цепина и редица други, поставяйки ги отново в широк балкано-анатолийски и европейски културно-исторически и антропологически контекст. Специално място е отделено на значимите светилища в контактната зона с Източните Родопи – Беленташ, Караджов камък, Кръстова гора, Ени хан Баба. Определено внимание заслужава наблюдението на автора за визуалните връзки между скалните светилища в изследвания регион, както и огнената обредност, свързана с тях. Авторът е изследвал и живото културно наследство, свързано със скалните светилища от Западните Родопи, като значим културно-исторически ресурс за реконструирането на древните култови практики. Като паралели тук са привлечени както антични ритуали, така и резултати от геофизичните изследвания на експедицията „Тракийски светилища от Западните Родопи“.

Трета глава на дисертационния труд е посветена на семантичните и функционални аспекти на скалните светилища от Източните Родопи. Определени са основните и доминиращи за този регион сакрални скално-изсечени структури – сакрализирани пещери, скални гробници, стъпаловидни олтари, шарапани и пр. Изследвани са емблематични скални светилища като Перперикон, Татул, Ангел войвода, Ковил, Глухите камъни и др. При анализа дисертанта отново се опира на интердисциплинарния подход, включвайки археологически, исторически и етноложки източници, както и резултати от геофизическите и архео-астрономически изследвания. Намирам за особено плодотворен сравнителния анализ на структурите от скалните светилища от Източните Родопи с аналогични паметници от Анатолия и особено с тези от Западните Родопи. Не по-малка стойност има сравнителния анализ на живото културно наследство, свързано със скалните светилища от Източните и Западните Родопи.

В заключението са обобщени и изведени основните изводи, свързани с поставения проблем.

Библиографията на дисертацията е впечатляваща по обема си. Включва основни научни монографии, студии и статии на български,

английски, немски, френски, италиански и други езици, посветени на изследваната проблематика.

В приложението към текста, онасловено „Албумна част“ са представени 50 фотографии на неизвестни или малко известни на науката скални светилища от Рило-Родопския масив, изследвани от автора.

Авторефератът отразява вярно съдържанието на дисертационния труд. Научни публикации на дисертанта по темата на дисертационния труд са 8 и представят адекватно изследването в научната литература. Намирам автосправката за приносите на дисертационния труд за пълна и вярна.

Разбира се, към текста на рецензираната дисертация могат да е отправят и редица бележки, и препоръки, но не това е най-важното. Най-важното е, че дисертантът се е справил успешно с един сложен и труден научен проблем

Имайки предвид всичко гореизложено, предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на колегата Антон Иванов Генов образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата за дисертационния му труд „Скални светилища от Рило-Родопския масив. Семантични и функционални аспекти“.

Проф. д.н.к Васил Марков

28.12.2016 г.

Благоевград